

Derleme makale / Review • DOI: 10.48071/sbuhemsirelik.1132401

Türkiye’de Hemovijilans Hemşireliğinde Güncel Durum¹

Current Status of Haemovigilance Nursing in Turkey

Nurten SÜTÇÜ ÇİÇEK²

Yazarların ORCID numaraları / ORCID IDs of the authors:

N.S.Ç. 0000-0002-2212-7585

¹Bu çalışma, 3-7 Kasım 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen 14. Ulusal Kan Merkezleri ve Transfüzyon Tıbbi Kongresi’nde sunulmuştur.

²Koç Üniversitesi Hastanesi, İstanbul

Sorumlu yazar / Corresponding author: Nurten SÜTÇÜ ÇİÇEK,
E-posta: nsutcu@kuh.ku.edu.tr

Geliş tarihi / Date of receipt: 17.06.2022

Kabul tarihi / Date of acceptance: 10.01.2023

Atıf / Citation: Sütçü Çiçek, N. (2023). Türkiye’de hemovijilans hemşireliğinde güncel durum. *SBÜ Hemşirelik Dergisi*, 5(1), 51-54.
doi: 10.48071/sbuhemsirelik.1132401

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, hemovijilans hemşireliğinin Türkiye’deki gelişim sürecini örnekleriyle açıklamaktır. Hemovijilans, kan bağış aşamasından başlayarak transfüzyon takibinin yapıldığı, bağış ve transfüzyon sürecinde yaşanan istenmeyen olay ve reaksiyonların izlendiği, kan transfüzyonunun güvenliğinin artırılmasının hedeflendiği bir süreçtir. Hemovijilans hemşireliği; kan ve kan ürünleri transfüzyon kararının verilmesi ile transfüzyon takibinin yapıldığı süreçteki uygulamaların bütünü kapsamaktadır. Türkiye’de hemovijilans ile ilgili ilk çalışmalar 2004 yılında başlamıştır. 2014 yılında İstanbul Çekmece Bölgesinde 9 hastanede Transfüzyon Takip Hemşireleri belirlenmiştir. 2012-2014 yılları arasında Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen “Türkiye’de Kan Tedarik Sisteminin Güçlendirilmesi Teknik Destek Projesi” kapsamında ulusal hemovijilans sisteminin oluşturulması adına çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar neticesinde 2016 yılında yayınlanan Ulusal Hemovijilans Rehber’i ülkemizde hemovijilans adına yapılan en önemli gelişmedir. Ulusal Hemovijilans Rehberi ile birlikte hemovijilans hemşirelerinin görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. Hemovijilans hemşireliğinin gelişimi ve profesyonellik yolunda ilerleyebilmesi için çalışmaların yapılarak literatüre kazandırılmasına ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik; kan transfüzyonu; Türkiye.

ABSTRACT

The aim of this study is to explain the development process of haemovigilance nursing in Turkey with examples. Haemovigilance is a process in which transfusion follow-up is carried out starting from the blood donation stage, adverse events and reactions experienced during the donation and transfusion process are monitored, and it is aimed to increase the safety of blood transfusion. Haemovigilance nursing; it covers the whole of the applications in the process of making the decision of blood and blood products transfusion and transfusion follow-up. The first studies on haemovigilance in Turkey started in 2004. In 2014, Transfusion Follow-up Nursing was determined in nine hospitals in İstanbul Çekmece Region. Within the scope of the “Technical Assistance Project for Strengthening the Blood Supply System in Turkey” carried out by the Ministry of Health between 2012 and 2014, studies were carried out to establish a national haemovigilance system. Because of these studies, the National Haemovigilance Guide published in 2016 is the most important development in the name of haemovigilance in our country. The duties, authorities and responsibilities of haemovigilance nurses have been determined together with the National Haemovigilance Guide. In order for haemovigilance nursing to develop and advance on the path of professionalism, there is a need for studies to be carried out and brought to the literature.

Keywords: Blood transfusion; nursing; Turkey.

Bu eser, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Giriş

Hemşirelik bakım sürecinde kan ve kan ürünleri transfüzyonu uygulamaları önemli bir yere sahiptir. Transfüzyon tedavisi, transfüzyon kararının alınması ile başlayan ve tedavi sonrasında yarar ve komplikasyonları açısından takibinin yapıldığı bir süreçtir. Kan Merkezi aşamasının son kontrol basamağında, transfüzyon aşamasının temel elemanı, transfüzyon reaksiyonu aşamasının habercisi ve destekçisi olarak yer alan hemşireler transfüzyon zincirinin en önemli aktörlerindedir. Transfüzyon uygulamalarının multidisipliner bir yaklaşım içinde yapılması gerektiğinden hemovijilans hemşiresi disiplinler arası iletişimin ve koordinasyonun sağlanmasında anahtar bir role sahiptir (Gün, Öz ve Altundış, 2019).

Hemovijilans, kelime anlamı olarak "Haema" eski yunanca kan, "Vijilans" latince tetikte olma anlamına gelmektedir. Kan ürünü ve transfüzyon işlemleri güvenliğinin tanımlanması, transfüzyon güvenliğinin artırılması amacıyla 1990 yılında Fransa'da ilk kez kullanılmaya başlanmıştır. 1992 yılında İlk Ulusal Hemovijilans Sistemi kurulmuştur. Transfüzyon sürecinin izlenmesi gerektiği, öncesi, sırası ve sonrasında dikkat edilmesi gereken noktalar belirlenmiştir. 1999 yılında Avrupa Hemovijilans Ağı oluşturulmuş, bu ağ 2010 yılında Uluslararası Hemovijilans Ağı'na (International Haemovigilance Network) dönüştürülmüştür (Çetin, 2017).

Ülkemizde ilk olarak Transfüzyon Eğitim Hemşireliği/Transfüzyon Takip Hemşireliği pozisyonunda Amerikan Hastanesi'nde görevlendirme yapılmıştır. Özlük (2013) tarafından, Ulusal Kan Merkezleri ve Transfüzyon Tıbbi Kongresi'nde transfüzyon eğitim hemşireliği amacı, görev ve sorumlulukları, pozisyon için gereken özelliklerin anlatıldığı poster sunumu yapılmıştır. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Kurumu İstanbul İli Çekmece Bölgesi, Kamu Hastaneleri Birliği ile iş birliğinde "Transfüzyon Takip Hemşireliği" konusunda eğitimleri başlatmış, bu eğitimlerin sonucunda 16 Nisan 2015 tarihinde bünyesindeki dokuz hastanede Transfüzyon Takip Hemşireliği kurulmuştur (Solaz, 2015).

Türk Hematoloji Derneği Kan Bankacılığı, Transfüzyon Tıbbi - Hemaferes Bilimsel Alt Komitesi tarafından 2015-2017 yılları arasında "Hemovijilans Hemşireliği Model Projesi" gerçekleştirilmiştir. 20 hemovijilans hemşiresine eğitim verilerek, akut transfüzyon reaksiyonlarının oluşturulan modül üzerinden bildirim sağlanmıştır (Tiftik ve ark., 2017). Sağlık Bakanlığı tarafından 2012-2014 yılları arasında yürütülen "Türkiye'de Kan Tedarik Sisteminin Güçlendirilmesi Teknik Destek Projesi" kapsamında ulusal hemovijilans sisteminin oluşturulması adına çalışmalar yapılmıştır. 2016 yılında Ulusal Hemovijilans Rehberi'nin yayınlanmasıyla birlikte, tüm hastanelerde Hemovijilans Hemşiresi görevlendirilmeye başlanmıştır. Transfüzyon uygulamalarının transfüzyon kontrol formu ile birlikte denetlenmesi, uygunsuzlukların tespiti ve gerektiğinde eğitim verilmesi gibi konularda görev tanımları belirlenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2016).

Hemovijilans Hemşiresinin Görev ve Sorumlulukları

Ulusal Hemovijilans Rehberi'nde hemovijilans hemşiresinin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Transfüzyon sayısı 7500 ünite/yıl ve altında olan hastanelerde en az 1 (bir) kişi hemovijilans hemşiresi olarak görevlendirilmelidir. 7500 ünite/

yıl ve üzerinde görevlendirilen hemşirelerin sadece bu alanda çalışması gerektiği, görevi dışında başka bir alanda ek görev verilmemesi gerektiği bildirilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2016). Hemovijilans hemşireleri transfüzyon komitesinin doğal bir üyesi olup transfüzyon komitesine bağlı çalışmaktadır. Sağlık personeli tarafından uygulanan transfüzyonların, izlem formunda yer alan bilgiler doğrultusunda takip edilip edilmediğini izlemek, bu konuda periyodik eğitimler düzenlemek görevleridir. Uygunsuzlukları transfüzyon komitesine bildirerek, klinik tarafından düzeltici önleyici faaliyetlerin başlatıldığından emin olur. Bu konulardaki kayıtları ve dokümanları tutar. Periyodik olarak transfüzyon komitesini yapılan faaliyetler konusunda bilgilendirir. Gerçekleşen tüm istenmeyen olay ve reaksiyonları hastane hemovijilans koordinatörüne bildirir (Sağlık Bakanlığı, 2016). Ulusal Hemovijilans Rehberi'nin 2020 yılında revize edilmesi ile birlikte hemovijilans hemşiresinin komiteye bağlı olarak çalışır maddesi "Hemovijilans koordinatörüne bağlı olarak çalışır" şeklinde değiştirilmiştir. İlk yayınlanan rehberde transfüzyon kontrol formunun nasıl ve ne zaman kullanılacağı belirtilmemiş iken, 2020 yılında yayınlanan rehberde transfüzyon kontrol formu eşliğinde belli aralıklarla transfüzyon sürecini denetler ibaresi getirilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2020).

Hemovijilans Hemşireliği Alanındaki Yapılan Araştırmalar

Ulusal ve uluslararası hemovijilans hemşireliği alanında yapılan çalışmaların takibi ve bu doğrultuda kanıta dayalı uygulamaların yapılması hemovijilans hemşireliğinde profesyonellik yolunda atılacak en önemli adımlardan biridir. Transfüzyon ve hemşirelerin transfüzyon alanındaki bilgi düzeyi ile ilgili olarak yayınlanmış pek çok yayın ve tez bulunmaktadır. Fakat ülkemizde hemovijilans hemşireliğini konu alan, hemovijilans hemşirelerinin faaliyetlerinin yer aldığı yayın ve tez sayısı yeterli değildir. Kongre programlarında sunulan araştırmaların yayın haline getirilerek literatüre kazandırılması bu alandaki en önemli ilerleme basamaklarından biridir. Bu araştırmalar incelendiğinde; hemovijilans hemşireliğinin etkinliği, eğitim öncesi ve sonrası bilgi düzeyleri, tıbbi cihaz kullanımının transfüzyon uygulamasına katkısı, transfüzyon reaksiyonlarının tespiti, hasta ve hasta yakınlarının kan transfüzyonu konusunda bilgi düzeyleri gibi konuların ele alındığı görülmektedir. Hemovijilans hemşirelerinin hasta ziyaretleri, transfüzyon uygulamalarına yönelik denetimleri, eğitimler ve düzeltici önleyici faaliyetler neticesinde üç yıllık veriler incelendiğinde transfüzyon izlem formlarının geri gönderilme oranında ve eksiksiz doldurulma oranında artış, transfüzyon sayısı 51.372 ünite iken üç yıl sonra 46.440 üniteye düştüğü görülmüştür (Öztürk ve Demir Barutçu, 2018). Hemovijilans hemşireliği uygulamaları ile elektronik takip sisteminin aktif hale gelmesiyle birlikte kan transfüzyonu takip formu geri bildirim sayılarında yıllara göre artış izlenmiştir (Karabela, Altungayular ve Yaşar Kart, 2019). Transfüzyon sırasında hastanın yaşam bulgularının ve reaksiyon takibinin yapılması sağlanmalıdır. Hemovijilans sistemi öncesinde transfüzyon reaksiyonlarının bildirilmesi gerektiği ile ilgili olarak yasal bir düzenlemenin ve takip sisteminin olmaması, transfüzyon reaksiyonları konusunda bilgi eksikliği, reaksiyonların ve istenmeyen olayların tespitinde sorunlara neden olmaktadır. Hemovijilans hemşiresi tarafından verilen eğitimlerin ve takiplerin transfüzyon reaksiyonlarının tespitinde etkili olmuştur. Bu bağlamda hemovijilans hemşireliği uygulamalarının, transfüzyon kaynaklı mortalite ve

morbilite oranlarının düşürülmesinde etkili olacağı görülmektedir (Öztürk, Albayrak ve Albayrak, 2018; Karabela ve ark., 2019).

Kan ve kan ürünü transfüzyon merkezinden çıktıktan sonra transfüzyon uygulamasının gerçekleştirilmesi hem transfüzyon kararını veren doktorun hem de hemşirenin sorumluluğundadır. Kan ürünlerinin uygun sürelerde verilmesi transfüzyon uygulamasının etkinliğini artırmaktadır. Eritrosit süspansiyonu transfüzyonu sırasında kullanılan infüzyon pompalarının infüzyon süreleri kontrol altına alınarak kan ve kan ürünlerinin uygun sürelerde transfüze edilmesi sağlanmıştır (Özlük ve Faydalı, 2017). Transfüzyon uygulamalarının denetiminin yanı sıra uygulamanın doğru, etkin ve uygun sürede yapılmasının sağlanmasına yönelik hemovijilans hemşirelerinin rolleri mevcuttur.

Hemovijilans hemşiresinin rolüne ilişkin 3 yıllık bir değerlendirme çalışmasında, birinci yıl; hemşirelerin %80'i eğitim almadıklarını, hastaların %25'inde örnek tüpü alınırken kimlik kontrolünün yapılmadığı, %49'unda kan ürünü ile hasta kimliği kontrolü yapılmadığı, %11'inde hasta başında kimlik kontrolünün yapılmadığı görülmüştür. İkinci yıl 1500 kişiye kan ve kan ürünlerin transfüzyonu konusunda eğitim verilmiştir. Üçüncü yıl; hastaların %18'inde örnek tüpü alınırken kimlik kontrolünün yapılmadığı, %11'inde kan ürünü ile hasta kimliği kontrolü yapılmadığı, %4'ünde hasta başında kimlik kontrolü yapılmadığı belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmada hemovijilans hemşiresinin; kendinden emin, inatçı, enerjik, iletişim becerileri kuvvetli, ekip ile uyumu, teknik ve klinik bilgiye sahip ve klinik deneyimi olan hemşirelerin başarısının daha yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan bu çalışmaların sayısı artırılarak hemovijilans hemşirelerinin alana katkısı ortaya konulmalıdır (National Health Service [NHS], 2004)

Ülkemizde Hemovijilans Hemşireliğinin Gelişimi İçin Neler Yapılmalı?

Hemovijilans hemşireliğinin gelişimi ve profesyonelleşmesi için öncelikli olarak transfüzyon öncesi, sırası ve sonrasında aktif rol alan hemşirelerin yeterli bilgi ve deneyime sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle hemşirelerin lisans eğitimi sırasında yeterli düzeyde bilgiye sahip olmaları sağlanmalıdır. Sütçü Çiçek ve Karataş (2019) tarafından yapılan çalışmada hemşirelik lisans programlarının %30,4'ünde kan transfüzyonuna özel bir ders saati ayrıldığı görülmüştür. Kan transfüzyonu konusunun yer aldığı derslerin isimlerinin ve yarıyıl döneminin üniversitelere özgü değiştiği görülmüştür. Mezuniyet öncesi eğitim müfredatlarının içeriği yenilenmeli ve tüm konular bir bütün olarak bir ders programında tek seferde verilmelidir (Solaz, 2015).

Hemovijilans hemşireliği için gereken nitelikler ve özellikler 2016 ve 2022 yıllarında yayınlanan Ulusal Hemovijilans Rehber'inde belirtilmemiştir. 2018 yılında yapılan hemovijilans hemşireliği uygulamalarının incelenmesi araştırmasında hemovijilans hemşireliği modeli için yapılan uygulamaları ve politikaların yeterli bulunmama sebepleri olarak eğitim eksikliği, sertifika programının olmaması, özlük hakları ve görev tanımının net bir şekilde belirlenmemiş olması, hemovijilans hemşiresi olma kriterlerinin belirlenmemesi, hemovijilans hemşireliğinin diğer sağlık personeli tarafından bilinmemesi, rehberin uygulamada pratik ve anlaşılır olmaması, ortak hemovijilans ağının olmaması, uygulama ve çalışmaların kişi ve kurumlara göre farklılık

göstermesi, hastane yönetiminin desteğini almada zorlanma, hemovijilans biriminin öneminin bilinmemesi yer almaktadır (Sütçü Çiçek ve Özlük, 2018). Hemovijilans hemşireliği yeni bir özel dal olması nedeniyle 2011 yılında yürürlüğe giren Hemşirelik Yönetmeliği'nde tanımlanmamıştır (Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 2011). Diğer özel dal hemşirelik alanlarında olduğu gibi "Hemovijilans Hemşireliği" tanımı yapılmalı, görev ve sorumlulukları belirlenmelidir. Yataklı Tedavi Kurumları Enfeksiyon Kontrol Yönetmeliği'nde Enfeksiyon Kontrol Hemşireliği'nin tanımı, hemşirenin seçimi, görev, yetki ve sorumlulukları tanımlanmaktadır. (Yataklı Tedavi Kurumları Enfeksiyon Kontrol Yönetmeliği, 2005) Enfeksiyon kontrol hemşireliğinde olduğu gibi hem Hemşirelik Yönetmeliği'nde hem de Kan ve Kan Ürünleri Yönetmeliği'nde hemovijilans hemşireliğinin tanımı, görev ve sorumlulukları belirlenmelidir.

Hemovijilans hemşirelerinin 2016 yılında belirlenmesi ile birlikte Sağlık Bakanlığı tarafından 1208 kişiye eğitim düzenlenmiştir. Güvenli kan ve kan ürünlerinin transfüzyon uygulamaları için; sağlık personelinin eğitimi ve transfüzyon sürecinin yönetimi konusunda yetkin hemovijilans hemşirelerinin yetiştirilmesi gerekmektedir (Çetin, 2017). Bu bağlamda stoma, enfeksiyon hemşireliğinde olduğu gibi hemovijilans hemşirelerine özgü sertifikasyon programları açılmalıdır. Transfüzyon güvenliği ve hemovijilans alanında Sakarya Üniversitesi ve Sağlık Bilimleri Üniversitesi'nde yüksek lisans programları açılmıştır. Yüksek lisans programlarına hemşireler kabul edilirken doktora programlarına tıp uzmanlığı şartı yer almaktadır. Bu anlamda hemovijilans hemşireliği alanında bir uzmanlık dalı olmayışı bu alanda bir boşluk oluşturmaktadır.

Hemovijilans Hemşiresi Profesyonel Gelişimi İçin Neler Yapılmalı?

Hemovijilans hemşiresinin kan bankacılığı, transfüzyon, hemovijilans alanlarında Dünya'daki ve Türkiye'deki gelişmeleri takip ederek yayınlanmış rehber, makaleler hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır. Kongre ve kurslara katılım sağlayarak bilgi ve becerilerini geliştirmeli ve yenilemelidir. Multidisipliner yaklaşımı benimseyerek iletişim yönünü güçlü tutmalıdır. Hemovijilans konusunda hasta/hasta yakınları ve sağlık personeline gerekli eğitim ve danışmanlığı verebilecek bilgi ve becerileri kazanmalıdır. Hemovijilans alanında bilimsel çalışmalar planlamalı ve uygulamalara yansıtmalıdır.

Sonuç

Türkiye'deki mevcut duruma baktığımızda hemovijilans hemşireliği alanında olumlu gelişmeler bulunmakla birlikte, bu alanda standartların geliştirilmesine gereksinim vardır. Hemovijilans hemşireliği sürecinde kanıta dayalı uygulamalarının geliştirilmesi için konu ile ilgili araştırmalara gereksinim vardır. Hemovijilans alanında hemşirelerin özerklik kazanması ve mesleki organizasyonların oluşturulmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi öncelikli konular arasında yer almalıdır.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Çalışma Fikri (Konsepti) ve Tasarımı- NSÇ; Veri Toplama / Literatür Tarama - NSÇ; Verilerin Analizi ve Yorumlanması - NSÇ; Makalenin Hazırlanması - NSÇ; Yayınlanacak Son Haline Onay Verilmesi - NSÇ.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını açıklamıştır.

Kaynaklar

Çetin, T. (2017). *Ülkemizde hemovijilansın durumu*. 43. Ulusal Hematoloji Kongresi. 1-4 Kasım 2017. Antalya.

Gün, R., Öz, S., ve Altundiş, M. (2019). Hemovijilans hemşireliği ve transfüzyon güvenliğine katkısı. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*. 76(4), 405-414. doi: 10.5505/TurkHijyen.2019.19970

Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2011, 19 Nisan). *Resmi Gazete* (Sayı: 27910). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110419-5.htm>

Karabela, N.Ş., Altungayular, S., ve Yaşar Kart, K. (2019). Kan transfüzyon süreci yönetiminde elektronik kayıt ile takip ve transfüzyon hemşireliği uygulaması. *Haseki Tıp Bülteni*, 57(3), 310-318. doi: 10.4274/haseki.galenos.2019.4939

National Health Service (NHS). (2004). Quality improvement programme: Safe and effective transfusion in scottish hospitals– The role of the transfusion nurse specialist (SAET Study). Retrieved from (01.10.2021): <http://healthcareimprovementscotland.org/his/idoc.ashx?docid=6f595857-0728-4cb2-b8a6-3885716d0fa0&version=-1>

Özlük, B. (2013). *Transfüzyon güvenliği yönetimi: Transfüzyon eğitim hemşireliği*. IV. Ulusal Kan Merkezleri ve Transfüzyon Tıbbi Kongresi. 27 Kasım-1 Aralık 2013. Antalya.

Özlük, B., ve Faydalı, S. (2017). Hemşirelikte transfüzyon yönetimi ve güvenliği: Bir kalite iyileştirme çalışması. *Hemşirelik Araştırmaları Dergisi*, 11, 32-41. doi: 10.17371/UHD.2017.3.2

Öztürk, G., ve Demir Barutçu C. (2018). *Hemşirelikte yeni kan: Hemovijilans*. 1. Uluslararası Hemşirelik ve İnovasyon Kongresi. 14 Aralık 2018. İstanbul.

Öztürk, S., Albayrak, C., ve Albayrak, D. (2018) *Hastanemizde üç yıldır devam eden hemovijilans hemşireliğinin etkinliğinin değerlendirilmesi*. 11. Ulusal Kan Merkezleri ve Transfüzyon Tıbbi Kongresi. 11-15 Mart 2018. Antalya.

Sağlık Bakanlığı. (2016). Ulusal Hemovijilans Rehberi. Erişim adresi (01.10.2021): <https://shgmkanhizmetleridb.saglik.gov.tr/TR-71524/ulusal-hemovijilans-rehberi-versiyon-1-2016.html>

Sağlık Bakanlığı. (2020). Ulusal Hemovijilans Rehberi. Erişim adresi (01.10.2021): <https://shgmkanhizmetleridb.saglik.gov.tr/TR-71525/ulusal-hemovijilans-rehberi-versiyon-2--2020.html>

Solaz, N. (2015). *Kan bankacılığı ve transfüzyonda hekim dışı sağlık personelinin eğitimi*. 8. Ulusal Kan Merkezleri ve Transfüzyon Tıbbi Kongresi. 14-18 Aralık 2015. Antalya.

Sütçü Çiçek, N., ve Karataş, S. (2019). *Türkiye'deki hemşirelik lisans programında verilen kan ve kan ürünleri transfüzyonu derslerinin incelenmesi*. Hemşirelik Eğitiminin Geleceği Sempozyumu. 4-6 Eylül 2019. Ankara.

Sütçü Çiçek, N., ve Özlük, B. (2018). *Hemovijilans hemşireliği uygulamalarının incelenmesi*. 11. Ulusal Kan Merkezleri ve Transfüzyon Tıbbi Kongresi. 11-15 Mart 2018. Antalya.

Tiftik, E.N., Akay, O.M., Albayrak, D., Erdem, F., Üsküdar Teke, H., Yavaşoğlu, İ., ... Demir, M. (2017). *Akut transfüzyon reaksiyonlarının analizi (Transfüzyon hemşiresi=hemovijilans hemşiresi model projesi)*. 43. Ulusal Hematoloji Kongresi. 1-4 Kasım 2017. Antalya.

Yataklı Tedavi Kurumları Enfeksiyon Kontrol Yönetmeliği (2005, 11 Ağustos). *Resmi Gazete* (Sayı: 25903). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/08/20050811-6.htm>